

LOGOCENTRIZMUS MODERNY A POLYVALENTNOSŤ NOVÝCH DISKURZOV

MILE SAVIČ, Filozofická fakulta Belehradskej univerzity

Akú má filozofia úlohu v spore definovanom pojмами „moderna“ – „postmoderna“? Má taká činnosť, ako je filozofia, vôbec svoje opodstatnenie v čase, keď sa hovorí o konci metafyziky, filozofie, epochy? Zdá sa, že na základe konfliktu logocentrickej, eminentne západniarskej paradigmy a marginalizovaných kultúr by sa osobitosť, dokonca výnimočnosť filozofického diskurzu dala skôr vyložiť, ako zdôvodniť.

Projekt „modernej“ spochybnila diskusia o konci dejín, metafyziky, logocentrizmu ... Už od Nietzscheho prehodnocovania filozofickej tradície dozrieva pochybnosť o možnosti diskurzu na základe spoločného kľúča, pochybnosť o porovnateľnosti rôznych diskurzov. Pálčivým problémom sa stáva vybudovanie stanoviska, z ktorého by bolo zmysluplné hovoriť o jednote polyvalentných diskurzov, o možnosti zdôvodnenia alternatívy umu, o možnosti filozofie a o možnosti jej „obnovy“. Niekoľko príkladov, ako sú Nietzscheho kritika metafyziky, Heideggerova deštrukcia filozofickej tradície, Feyerabendova kritika vedeckej metódy, Wittgensteinovo chápanie jazykových hier, Derridovo chápanie dekonštrukcie, Lyotardovo chápanie nezohody (le différend) ... ilustrujú prehnaný záujem západného myslenia o problém diskusie o ňom samom, o možnosti a zmysle takejto diskusie. Pokusy o rekonštrukciu logocentrickej paradigmy a snaha o jej transformovaní záchranu, ako to navrhuje napríklad Habermas, vyvolávajú vážne výhrady k dosahu takéhoto úsilia. Pojmy ako „životný svet“ (Husserl), fakticita a chápanie (Heidegger), nevyhoviteľné (Wittgenstein), prítomnosť neprítomného, pra-písmo (Derrida), miesto Druhého (Lacan), moc a stratégia (Foucault), komunikatívna prax (Habermas) ... svedčia o snahe objasniť základ západnej civilizácie. Konečným výsledkom takýchto snáh je prehĺbenie krízy identity subjektu, krízy antropocentrizmu a eurocentrizmu. Apórie, ktoré vyplývajú z takýchto úvah, spôsobujú ďalšiu neprehľadnosť a kulminujú v zdôrazňovaní „simulácie a simulakrumu“ (Baudrillard). To je bod, v ktorom sa po negácii „osnovy“, „základu“ všetko javí ako konštrukcia, v ktorej sú všetky hry vo svojej polyvalentnosti dôležité.

Z uvedeného vyplýva potreba preskúmať opodstatnenosť zdôrazňovanej diskusie o „konci“ (logocentrizmu, metafyziky, modernej, dejín ...); vyvstáva otázka viacvýznamového vysvetľovania „konca“. Je diskusia o konci iba jedným zo spôsobov čítania, a to iba určitej, západnej historickej situácie? Opodstatnene sa nastoľuje otázka možnosti dialógu medzi rôznymi diskurzami, otázka možnosti vybudovania

pozície zahrnujúcej polyvalentné tóny v spore moderna-postmoderna. Paradoxným výsledkom je fakt, že pokus o výklad identity Západu sa skončil v rozplývaní sa tejto identity, že identita zostala „bokom“.

Možnosť pokračovania a komunikácie v polyvalentných diskurzoch nie je vopred definovaná, ale sa vytvára v samom priebehu diskusie. Prienik do štruktúry vzájomne prepletených diskurzov, ktoré sa priestorovo, časovo alebo tematicky dotýkajú, teda chápanie stanoviska iného diskurzu začína „zvonku“, vychádzajúc z pred-porozumenia objektivizovaného Iného. Identita Iného je určená predovšetkým jej účinnosťou, a nie prednostne na základe toho, že je teoreticky transparentná. Ak identita iného nie je predovšetkým teoreticky transparentná, môžeme ju poznať na základe jej účinnosti a odporu na okraji spomínaného pôsobenia. „Jadro“ iného, hoci teoreticky nepriehľadné, je činne prítomné. Preto polyvalentné diskurzy pokračujú v ich vzájomnom pôsobení, v „strete“ systémov. Akceptovanie tohto faktu umožňuje vybudovať pozíciu, z ktorej možno obsiahnuť rozličnosť polyvalentných diskurzov, pozíciu, z ktorej možno pochopiť zmysel polyvalentnosti. Zároveň s tým objavujeme možnosť zachovania holistickej tendencie, ktorá je filozofii imanentná, bez toho, aby sa táto tendencia monologicky uzavrela. Na príklade vzťahu marginalizovaných diskurzov (tých, ktoré nie sú eminentne západné) a eurocentrického diskurzu možno dokázať, že presvedčenie o osobitosti a výnimočnosti filozofického diskurzu, ako aj o jeho potrebe je udržateľné.

Potreba reinterpretácie poriadkov, ktoré nie sú eminentne západné, konštituovanie ich historickej pozície v modernom období prebieha v situácii, keď sa logocentrická paradigma rozvrstvuje a keď sa polyvalentné diskurzy znásobujú. Toto rozvrstvenie je konštruktívne aj pre marginálne poriadky, takže sa interpretácie historických situácií znásobujú. K nadviazaniu rôznych diskurzov – tých v centre i tých na okrajoch – nedochádza prioritne na teoretickej rovine, ale na úrovni praktík. V tomto zmysle sa okrajová pozícia nemôže bezozvyšku inkorporovať do európskej pozície. Strata identity (Západ) a hľadanie identity (okrajová pozícia) sa nenachádzajú na rovnakej historickej rovine. Ide o dve historické pozície, o dve rozdielne štruktúry diskurzu. Preto neprihádza do úvahy možnosť kontinuálneho prechodu zo situácie na okrajoch do situácie v centre. Vo vzájomnom pôsobení týchto poriadkov formuje sa osobitná historická situácia. Postavenie okrajových pozícií vo „vyvrcholení metafyziky“ nemožno posudzovať vo vzťahu k neohraničenému toku času, ale iba vo vzťahu k ohraničenému celku disponibilných možností. Vzhľadom na globálny nedostatok, ktorý má všeobecný význam, vzťahy medzi uvedenými pozíciami sa radikálne zostrujú. Dôsledkom toho je disperzia globálnej planetárnej situácie, z čoho vyplýva povinnosť intenzívnej kooperácie a koexistencie rôznych poriadkov a praktík. Keďže sú jadrá týchto poriadkov nepriehľadné a ich subjekty anonymné, vyvodzuje sa ich identita zo stavu druhého. V súčasnej situácii globálneho nedostatku sa stav druhého volá výstraha. Preto európsky racionalizmus nemôže poskytovať alibi pre dôsledky, ktoré vznikajú pri zavádzaní planetárneho poriadku na okrajoch. Podľa toho nachádza Západ svoju identitu v stave iného, v stave na okrajoch, v strede implicitných myto/onto-logických poriadkov, v odpore, ktorý tieto poriadky kla-

dú. Tento odpor svedčí o substanciálnej povahe „tajomstva“ v týchto poriadkoch a o jeho účinnosti. Mimovoľným odhaľovaním jadra diskurzov na okrajoch získava aj sám Západ. Uznanie rozdielov vo vzťahu k vlastnému planetárnemu projektu otvára možnosť opätovného čítania vlastného diskurzu. Z toho však vyplýva aj pochybnosť o exkluzívnej úlohe Západu pri zmene situácie na planéte, pochybnosť, že túto situáciu možno zmeniť vychádzajúc z miesta, na ktorom sa začalo jej globálne usporadúvanie v rámci európskej logocentrickej paradigmy. To znamená – ak nie marginalizáciu, tak rozhodne relativizáciu európskeho logocentrického projektu. Čo za takých okolností znamenajú pojmy ako kríza logocentrickej paradigmy, rekonštrukcia osvietenstva, dekonštrukcia a deštrukcia metafyziky a pod.? Možno ich jednoducho vniesť do okrajových poriadkov a môžu zostať nezmenené pri vzájomnom stretnutí „centrálneho“ a okrajových poriadkov? Čo je úlohou myslenia pri nadväzovaní západniarskeho a okrajových diskurzov?

V podmienkach globálneho nedostatku, ktorý charakterizuje súčasnú situáciu, zisťujeme dve pozície: pozíciu špecifického nedostatku, ktorá je charakteristická pre okrajové poriadky, a pozíciu špecifickej hojnosti, ktorá je charakteristická pre západný poriadok. Keď sa vychádza z možnosti uznania okrajovej pozície, totálna simulácia je predovšetkým problémom pre spoločnosť špecifickej hojnosti. Hranica totálnej simulácie vedie cez hraničné existenciálne možnosti okrajových poriadkov. V tomto kontexte nadobúda význam postoj „existenciálneho pragmatizmu“. Zároveň sa však objavuje povinnosť vyhýbať sa redukcii etických a praktických otázok na postoj čistého vitalizmu. Okrem toho prihliadanie na okrajovú pozíciu spochybňuje rozhodujúci význam dvoch podstatných determinánt západného sebachápania: gréckej civilizácie a kresťanstva. V rámci západného sebachápania nie je jednoznačná ani „grécka kultúra“, ani „kresťanstvo“. Na druhej strane, od týchto determinánt západnej paradigmy nie sú celkom oddelené ani okrajové pozície. Rešpektovanie okrajovej pozície odhaľuje skutočnosť, že medzi rozličnými poriadkami existujú nepriehľadné myto/onto-teologické jadrá. V zrážke s okrajmi ich Západ odhaľuje aj v sebe samom. Preto narastá potreba prehodnocovania statusu základných determinánt západnej civilizácie – gréckej a kresťanskej kultúry. Je otázkou, či tieto determinanty boli zo strany implicitného myto-onto-logického jadra inštrumentalizované. Pozitívnej odpovedi na túto otázku predchádza opätovné „vysvetľovanie“, „rekonštrukcia“, „čítanie“ ... západných dejín a modernej/postmodernej civilizácie.

Zo srbského originálu *Logocentrizam moderne i polivalentnosti novih diskursa* preložil Andrej Kopčok